
ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇਤਿਹਾਸ
ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨੀ ਅੰਦੋਲਨ

ਸ਼ਹੀਦ ਯਾਦਗਾਰ ਟੈਂਟ

ਪਿੱਲਰ ਨੰਬਰ 777, ਤਿਕੜੀ ਬਾਰਡਰ, ਨਵ ਦਿੱਲੀ

■ ਕੋਲੈਕਟੀਵੇ ■

ਅਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਤਿੰਨ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਕਿਸਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ, ਟਕਰੀ, ਸਿੰਘੂ, ਗਾਜੀਪੁਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂਪੁਰ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਾ ਘਿਰਾਓ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਦਰਾ ਫੰਡ ਅਤੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ, ਜੋ ਕਿ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿੱਤੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਯੂਐਸ-ਸਮਰਥਿਤ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੇ ਨੀਲੇਪਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ. ਉਹ ਵਕੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਉੱਗਣਾ ਹੈ, ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਆਰ ਐਸ ਐਸ-ਬੀਜੇਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕ-ਵਿਰੋਧੀ 'ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਬੀ-ਅਡਾਨੀ ਵਰਗੇ ਦੇਸੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ, ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਇਸ ਪੁਸਤਿਕਾ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। 15 ਅਗਸਤ, 1947 ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਾਡੀ ਸਮੂਹਿਕ ਕਿਸਮਤ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਰਹੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, 'ਆਓ ਐਲਾਨ ਕਰੀਏ ਕਿ ਜੰਗ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇਗੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਪੂਰਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਇਕ ਭਾਰਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਇਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਮਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ। ਹਾਕਮ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਬੈਰੀਕੇਡਾਂ, ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ, ਨਕਲੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਬੂਠੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਕਿਸਾਨ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੱਕੀ ਮੰਗ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਓਲਿਬਰਲ ਫਾਸੀਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਇਸ ਦੇਸ਼, ਉਸ ਦੇ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਬਗੈਰ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਂਝੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!

ਕੋਲੈਕਟੀਵੇ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਜਨਵਰੀ 2021

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ (ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ)

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ “ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ” ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 18 ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ, ਉਸਨੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਤਾਲੁਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਲੜਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।

ਸੰਥਾਲ ਅਤੇ ਬੁੰਦੇਲਖੰਡ ਹੁਲ (1855-57)

30 ਜੂਨ 1855 ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਥਾਲ ਹੌਲ, ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਸੀ। ਮਾਰਸ਼ਲ ਲਾਅ 10 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ 3 ਜਨਵਰੀ, 1856 ਤੱਕ ਚੱਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਫੌਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਗ਼ਾਵਤੀ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੁਚਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿਧੇ, ਕਨੂ, ਚੰਦ ਅਤੇ ਭੈਰਵ ਮਰਮੂ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਿਪਾਹੀ ਵਿਦਰੋਹ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਸੰਨ 1857 ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ, ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਗਠਜੋੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਟਨਗੁਪਤ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਬੁੰਦੇਲਖੰਡ ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਕਿਸਾਨੀ ਉੱਠ ਗਈ ਸੀ। ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਬੈਂਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਸਾੜਨ ਨਾਲ

ਨੀਲ ਬਦਿਰੋਹੋ (1859)

ਨੀਲ ਬਦਿਰੋਹ, ਜਾਂ ਇੰਡੀਗੋ ਰੈਵੋਲੂਟ, ਬੰਗਾਲ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਨਵਾਂ ਠੇਕਾ ਖੇਤੀ ਨਮੂਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਨਵਉਦਾਰਵਾਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਗ਼ਾਵਤ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਨਦੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸਾਨੀ ਨੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜਾਂ (ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਗੁੰਡਿਆਂ) ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਇੱਕ ਜਵਾਬੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੀਨਬੰਧੂ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕ, ਨੀਲ ਦਰਪਣ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। 1860 ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਇੰਡੀਗੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੁਝ ਗਾਲਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਪਰ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਖੇਤੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਕੌਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਇਕ ਜਲਣ ਵਾਲਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਪਗਰੀ ਸੰਬਲ ਜੱਟਾ ਅੰਦੋਲਨ (1907)

1879 ਵਿਚ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜੋਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਚਨਾਬ ਨਦੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਾਇਲਪੁਰ ਤਕ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਲਈ ਅੱਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬਾ ਨਹਿਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬਸਤੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੱਥੇ ਵਸਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰੰਤੂ, ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਮਾਲ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਹੱਕਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਂਦੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਦਰੱਖਤ ਵੱਠਣ 'ਤੇ ਵੀ ਰੋਕ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਵਾਰਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਪਗਰੀ ਸੰਬਲ ਜੱਟਾ ਲਹਿਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਸੀ। ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਾਚੇ ਸਰਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਠੇ।

ਚੰਪਾਰਣ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ (1917)

ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਚੰਪਾਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇੰਡੀਗੋ ਕਿਸਾਨ ਨਦੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠੇ ਹਨ। ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਚੰਪਾਰਣ ਕਿਸਾਨੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ।

ਏਕਾ ਅੰਦੋਲਨ (1921-22)

ਏਕਾ ਜਾਂ ਏਕਤਾ, ਅੰਦੋਲਨ ਮੌਜੂਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰਦੋਈ, ਬਹਰਾਇਚ ਅਤੇ ਸੀਤਾਪੁਰ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਖਿਲਾਫ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ, ਮਦਾਰੀ ਪਾਸੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਉੱਚ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ। ਇਸ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾਤੀਵਾਦੀ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਗਣੇਸ਼ ਸ਼ੰਕਰ ਵਿਦਿਆਥੀ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਮਲਾਬਾਰ ਬਗਾਵਤ (1921)

ਮਲਾਬਾਰ ਬਗਾਵਤ ਮਪੀਲਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਮਨਕਾਰੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜੇਮਿਸ ਜਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਬੇਰਹਿਮ ਕਿਰਾਏਦਾਰੀ ਅਭਿਆਸਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਵਿਦਰੋਹ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕੇਰਲਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀਂ ਦੁਆਰਾ ਲੁੱਟ, ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨਾ ਕੁਝ ਤਰੀਕੇ ਸਨ।

ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ

ਲੋੜੀਂਦਾ: ਬਹਾਦਰ ਸਿਪਾਹੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ

ਭੁਗਤਾਨ: ਮੌਤ

ਇਨਾਮ: ਸ਼ਹਾਦਤ

ਪੈਨਸ਼ਨ: ਸੁਤੰਤਰਤਾ

ਲੜਾਈ ਦਾ ਖੇਤਰ: ਭਾਰਤ

- ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਗਦਰੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਕ (ਅਮਰੀਕਾ, 1913)

ਸੈਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਚ 1913 ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਜੋਂ ਵੇਖਿਆ। ਗ਼ਦਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਲਈ ਇਕਜੁਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਕਬਜ਼ੇ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਗ਼ਦਰ ਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀ ਜੋ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲਾਤੀਨੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਿਆਮਾਰ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ। ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਭਕਨਾ ਇਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ ਇਸਦੇ ਸਕੱਤਰ ਬਣੇ। ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਅਖਬਾਰ ਗ਼ਦਰੀ ਜਾਂ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਰਾਭਾ ਦੀ ਫੋਟੋ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕਦਾ ਰਿਹਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਆਖਰਕਾਰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ, ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਵਿਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਈਰਿਸ਼, ਮਿਸਰੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਮੁਕਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਰੂਸ ਵਿਚ ਵਗਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ, ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜ, ਨੇ ਗ਼ਦਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਮੰਬਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਖੁਦ ਪੁੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਇਕ ਵਧੀਆ ਸੰਸਾਰ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਸਾਬਕਾ ਯੂਐਸਐਸਆਰ ਗ਼ਦਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ, ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਲੈਸ ਕਰੇਗਾ।

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਐਚਐਸਆਰਏ

ਭਾਰਤੀ ਕਮਿ ਪਾਰਟੀ, ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਨੀਂਹ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਿਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਸਨ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰਿਪਬਲੀਕਨ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਵਿਚ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਗ਼ਦਰ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਲਈ ਕਾਕੋਰੀ ਮੇਲ ਦੀ ਲੁੱਟ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਦ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ, ਜਾਨਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ 'ਲਈ। ਅਜ਼ਾਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਿਹਨਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਐਚਐਸਆਰਏ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹਾਦਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਆਈ। 1930 ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੋਂ, ਕਿਸਾਨ-ਕਿਸਾਨੀ-ਸਿਪਾਹੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ-ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਲੋਕ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਮਹਾਂ ਤੇਭਾਗਾ ਅੰਦੋਲਨ (1946)

ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਹਿੰਸੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੇ ਤਿਹਾਈ ਫਸਲ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਿਸਾਨੀ ਨੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰੀ - ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਗੱਠਜੋੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ, ਖ਼ਾਸਕਰ ਰਤਨਾ ਵਿਚ, ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਿਆ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਨਫਰਤ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਰਹੱਦੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਖੂਨੀ ਦੰਗਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

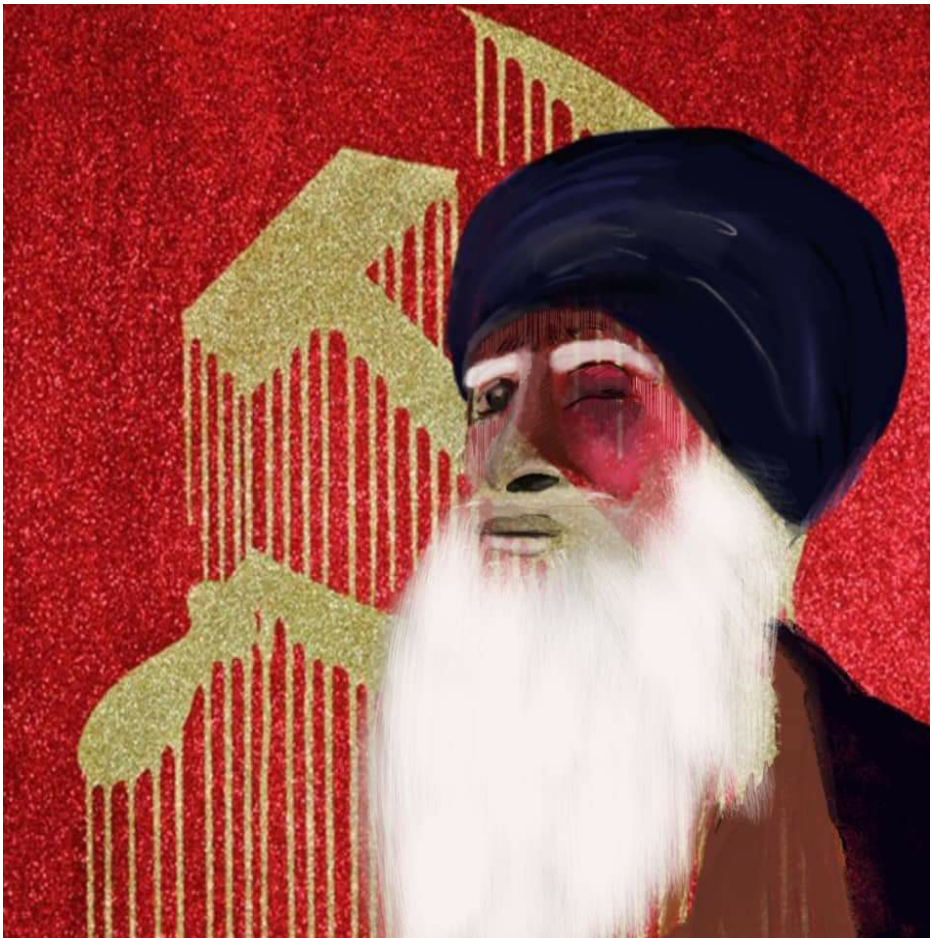
ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਆਰਮਡ ਸੰਘਰਸ਼ (1946-51)

ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨੀ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨਿਜ਼ਾਮ, ਜਾਤੀ-ਹਿੰਦੂ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਜ਼ਮੀਨੀ-ਕਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕੇ। ਦਲਿਤਾਂ ਅਤੇ ਆਦੀਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਬੇਰਹਿਮ ਰਾਜਕਰਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਬੈਂਡਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੇ। 'ਲੈਂਡ ਟੂ ਟਿਲਰ' ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਜਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ-ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਸ਼ਾਸਕ ਕੁਲੀਨ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਨਾਅਰੇ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰਿਆ।

ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਵਦਿਰੋਹ (1967)

ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸਿਰਫ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਕਰੋੜਾਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੰਗਾਂ, ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੁੜ ਵੰਡ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਲੋਕਤੰਤਰੀਕਰਨ ਹੀ ਸਨ। ਅੱਧੋ-ਦਿਲ ਉਪਾਅ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ 20 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, 1967 ਵਿਚ ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੌਰਾਨ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੰਡ ਲਈ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕ ਲਏ। ਇਸ ਚੰਗਿਆੜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ, ਖ਼ਾਸਕਰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਵਿਚ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ, ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਨੇ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਦੱਬੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ।

1960 ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਬਹੁਪੱਖੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣਾ ਜਿੱਥੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਲਗਭਗ ਅਣਚਾਹੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, 80 ਵਿਆਂ ਦੀ ਅਖੌਤੀ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਫਾਸੀਵਾਦੀ ਜਾਂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਉਭਾਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਲਈ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਏਕਾਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਵਿੱਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਫਿਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ।

ਐਂਟੀ ਯੋਸਕੋ ਸੰਘਰਸ਼ (2005-10)

ਪੇਡਕੋ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰ ਓਡੀਸ਼ਾ ਦੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਰੀਆ ਦੇ ਯੋਹੰਗ ਸਟੀਲ (ਯੋਸਕੋ) ਨਾਲ ਇਕ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਗਤਸਿੰਘਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਉਦਯੋਗਿਕ ਟਾਨਸਿਪ ਨਸ਼ਿਪ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੀ। ਆਦਿਵਾਸੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਦੇਸੀ ਜੰਗਲਾਤ ਅਤੇ ਸੁਪਾਰੀ ਵੇਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਮ ਨਾਲ ਧਮਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਤਵਾਦੀ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਭਾਰੀ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਲਟੀਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਲਾਚੀਮਾਡਾ ਕੋਕਾ-ਕੋਲਾ ਸਟ੍ਰਗਲ (2002-04)

ਪਲਾਚੀਮਾਡਾ ਕੋਕਾ-ਕੋਲਾ ਸੰਘਰਸ਼, ਕੇਰਲਾ ਦੇ ਪਲੱਕਾ ਵਿੱਚ, ਪਲਾਚੀਮਾਡਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ, ਬੋਤਲਬੰਦ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਸੁੱਕਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੂਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਲਦੀ ਹੀ, ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਖਾਦ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਵਰਗੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਿੱਗਜਾਂ ਨੂੰ ਅਧੀਨਗੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੁਰਲੱਭ ਪਾਣੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਤਰਕਹੀਣ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 22 ਅਪ੍ਰੈਲ, 2002 ਨੂੰ, ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਸਨ, ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਹੁ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਮਾਰਚ 2004 ਵਿੱਚ ਪਲਾਚੀਮਾਡਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਝੁਕਣਾ ਪਿਆ।

ਨਿਆਮਗੀਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ (ਮੱਧ 2000 ਦਾ - 2014)

ਓਡੀਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਆਮਗੀਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਡੋਂਗਰੀਆ ਕੌਧ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੀ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਵੇਦਾਂਤ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਜਤਾਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਕਸੀਟ ਨੂੰ ਖਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਕਸਾਈਟ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਸਹੀ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਨਿਆਮਗੀਰੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਰੇਜ਼ੀ-ਰੇਟੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੰਪਨੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

ਸਿੰਗੂਰ-ਨੰਦੀਗਰਾਮ-ਲਾਲਗੜ੍ਹ ਸੰਘਰਸ਼ (2006-09)

ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਜਬਰੀ ਵਿਸਥਾਪਨ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਲੜੀ ਗਈ ਸੀ। 2006 ਵਿੱਚ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਟਾਟਾ ਮੋਟਰਜ਼ ਨੂੰ ਸਿੰਗੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਾਹਨ ਨਿਰਮਾਣ ਪਲਾਂਟ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਉਪਜਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲਈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੇਂਡੂ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਮਿਲਟਰੀਆ ਦੇ ਜਬਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਿੰਗੂਰ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰਾਜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਬਣ ਗਈ, ਜੋ ਦਹਾਕਿਆਂ 'ਚ ਰਾਜ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ-ਪੱਧਰੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲਾਮਬੰਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਏਕਤਾ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਿੰਗੂਰ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਨੰਦੀਗ੍ਰਾਮ ਨੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ ਦੇ ਰਸਾਇਣਕ ਦੈਂਤ, ਸਲੇਮ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਸੌਂਪਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਭਾਰੀ ਵਿਰੋਧ ਵੇਖਿਆ। ਲੋਕ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਲਾਲਗੜ੍ਹ ਤੀਸਰਾ ਸਥਾਨ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਦੇ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਲਾਲਗੜ੍ਹ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਜਿੰਦਲ ਸਟੀਲ ਪਲਾਂਟ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਰਗਰਮ ਲੋਕ-ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਠੱਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੰਗੂਰ, ਨੰਦੀਗਰਾਮ ਅਤੇ ਲਾਲਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਅੰਦੋਲਨ ਰਾਜ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਥਾਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਨ।

ਉਨਾ ਅਜਾਦੀ ਕੋਚ (2016)

ਜੁਲਾਈ, 2016 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਆਰਐਸਐਸ-ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗ v ਵਿਗਲਾਂਟ ਸਮੂਹ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤਨਾ, ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਲਿਤ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮਰੀ ਹੋਈ ਗਾਂ ਦੀ ਚਮੜੀ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਲਿਤ ਜੋ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁੜੇਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਨੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੀਵਰੇਜ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਜਨਤਕ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ 1,60,000 ਏਕੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪੀ ਗਈ। ਉਨਾ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸਤਾਏ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨੀ ਅਤੇ ਮਾਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਸੁਮੇਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪਈ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾਪ੍ਰਸਤੀਵਾਦੀ ਫਾਸੀਵਾਦੀ ਰਾਜ, ਭਾਵੇਂ ਆਰਐਸਐਸ-ਬੀਜੇਪੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਚੜ੍ਹਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ। ਕਦਰ.

ਕਿਸਾਨ ਲਾਂਗ ਮਾਰਚ (2018)

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਖੇਤੀ ਸੰਕਟ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿੱਤ ਰਾਜਧਾਨੀ ਮੁੰਬਈ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਜੋਂ ਜਨਤਕ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਐਮਐਸਪੀ ਅਤੇ ਲੋਨ ਮੁਆਫੀ ਵਰਗੇ ਮੁੱਦੇ ਤੁਰੰਤ ਮੰਗਾਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਾਰੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਖੜੇ ਕੀਤੇ, ਉੱਚ ਖਰਚੇ, ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਰਸਾਇਣਕ ਨਿਵੇਸ਼, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਰਿਣ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ।

ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਨਵਉਦਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ
ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਿਆਇ ਹੈ
ਸਮਕਾਲੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ.

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ
ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ.

ਕੋਲੈਕਟੀਵ ਸਰਗਰਮ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ
ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ
ਭਾਗੀਦਾਰੀ.

ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ:

+91-88792-15570 | +91-98111-07835

collectivedelhi@gmail.com

ਸ਼ਹੀਦ ਯਾਦਗਾਰ ਟੋਟ

ਪਿੱਲਰ ਨੰਬਰ 777, ਤਿਕੜੀ ਬਾਰਡਰ, ਨਵ ਦਿੱਲੀ

Towards a free university,
Towards a free society!

COLLECTIVE

   COLLECTIVEdelhi